

UDK 811.163.42'282(497.5 Tršće)'344

Izvorni znanstveni članak

Primljen 05.09. 2012.

Prihvaćen za tisak 06.03. 2013.

Marija Malnar

Sveučilište u Zagrebu

Fonologija govora Tršća u Gorskom kotaru

U radu se opisuje fonologija govora Tršća, mjesta na sjeveru Gorskog kotara. Fonologija zbog specifičnih vokalskih, konsonantskih te akcenatskih ostvarenja, predstavlja najzanimljiviju jezičnu razinu. Govor Tršća pripada zapadnom tipu gorskokotarske kajkavštine za koju dijalektolozi u svojim analizama napominju da odstupa od osnovnog kajkavskog razvoja. Tako u promatranom sustavu ne dolazi do jednačenja poluglasa i jata, a izostaje i jednačenje stražnjeg nazala i slogotvornog *l*.

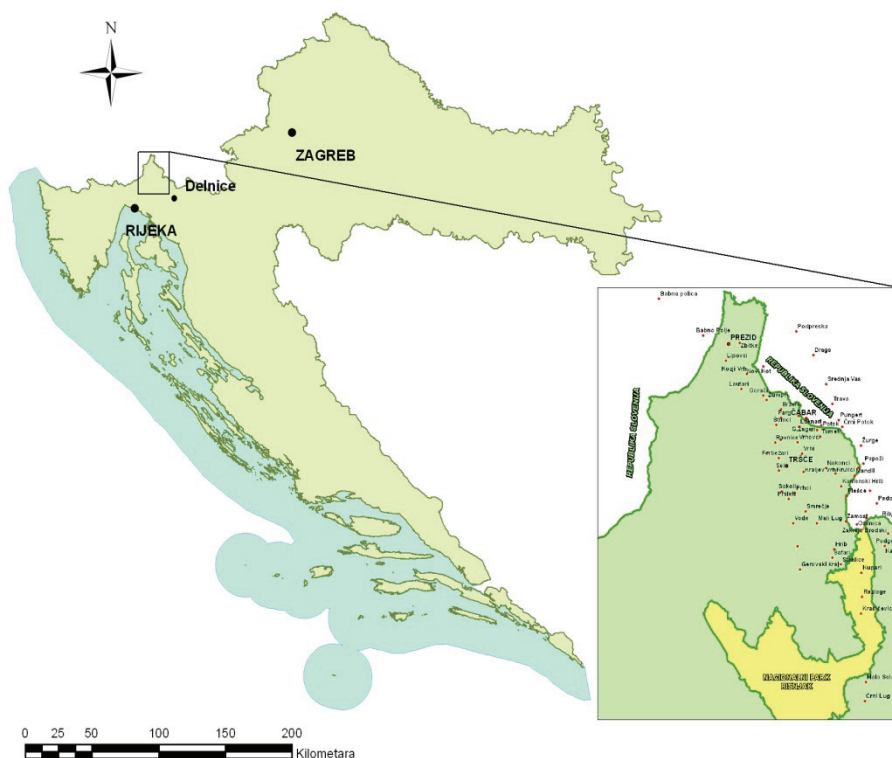
Ključne riječi: Tršće; Gorski kotar; kajkavsko narječje; fonologija.

1. Uvod

Grad Čabar nalazi se u zapadnom dijelu Hrvatske, na sjeveru Gorskoga kotara. Rijekom Čabrankom i Kupom odvojen je od susjedne Slovenije. Treba spomenuti da se Čabar sastoji od pet mjesta, a to su Tršće, Prezid, Gerovo, Plešće i Čabar te se, govoreći o čabarskome području, misli na sva navedena naselja.

Kada se govori o povijesti ovoga područja, jedno od najvažnija razdoblja, kako razvoja cijeloga Gorskoga kotara, tako i razvoja čabarskog područja, doba je vladavine Petra Zrinskog. Do tada o području Čabra, posebno Tršća, ima jako malo podataka. U vrijeme Zrinskih, ovaj geografski izoliran kraj, doživljava nagli razvoj i gospodarski uzlet. Nastaju nova goranska naselja, povećava se broj stanovnika. Razvija se trgovina, ugostiteljstvo i razne uslužne djelatnosti. Pronalaskom kvalitetne željezne rudače u okolici Čabra, Petar Zrinski iz Liča prenosi stari rudarski pogon. Tako u Čabru 1651. godine podiže visoku peć za taljenje željezne rudače te iz Slovenije (Kranjske), Njemačke i Češke dovodi majstore ljevače i kovače. U Kupsku su se dolinu – sve do Delnica, počeli vraćati i potomci nekadašnjih izbjeglica pred Turcima koji su za vrijeme naleta turske vojske prebjegli u susjednu Sloveniju. Došljaci su donosili svoju slovensku kajkavštinu te se miješali s malobroj-

nim čakavskim i kajkavskim starosjedilačkim stanovništvom. Upravo zbog takvog jezičnog kontakta, ovdje su s vremenom nastali posve osobiti hrvatski kajkavski govori (Barac, Finka 1981: 419) koji su goranske kajkavce odvojili od ostalih kajkavaca.

Slika 1. Zemljopisni položaj područja istraživanja.

Najmlađe je naselje u čabarskome kraju Tršće. Najstariji zapisani podatak o njemu datira iz 1659. godine (na crkvenom zvonu) (Malnar 2007: 55). Kao i sva mjesta ovoga kraja, i Tršće je doživjelo nagli razvoj u vrijeme Petra Zrinskog. Do 1885. godine, ovo se naselje pisalo kao *Terstje*, a domaće ga stanovništvo tako naziva i danas (*Terstjē*). Ime je nastalo po trskama, trstju, otpacima kod tesanja gređa.

Na području grada Čabra danas se govori kajkavskim narječjem. Migracije stanovništva ne karakterizira useljavanje, već iseljavanje, te idiomi doseljenika bitno ne utječu na govore čabarskoga područja. Prema popisu Državnog zavoda za statistiku, grad Čabar je 1857. godine imao 7235 stanovnika, 1921. godine broj je pao na 6620 stanovnika, a 2001. godine iznosio je 4387 stanovnika. Tendencija pada

stanovništva potvrđuje se i dalje što dokazuje popis stanovništva iz 2011. godine prema kojem grad Čabar danas broji 3811 stanovnika (od toga 916 broji Tršće).

2. Dosadašnja istraživanja govora na području Čabra

Goranska kajkavština, pa tako i govori na čabarskom području, rijetko su opisivani. P. Ivić (1961) pisao je o govoru zapadnog i istočnog poddijalekta goranske kajkavštine. Sažeto je opisao govor skradskog, fužinskog, gerovskog, čabarskog te idioma Severina na Kupi pri čemu je posebnu važnost usmjerio na fonologiju.

B. Finka i V. Barac-Grum nizom su radova, što individualno, što u koautorstvu, opisali govore ovoga područja. B. Finka (1974) goransku je kajkavštinu podijelio na osam dijalekatskih tipova: lukovdolski, skradski, ravnogorski, delnički, brodskokupski, gerovsko-čabarski, lokvarsko-fužinarski i prezidanski. On ističe (1974: 33) kako je područje Gerova i Čabra „najizrazitiji predstavnik posebnog oblika kajkavštine koja se u osobitim povijesnim prilikama, uvjetovana hrvatskom dijasporom u 16. i 17. stoljeću, oblikovala u Gorskom kotaru“. U suradnji s V. Barac-Grum (1981), koja je u svojim radovima često obrađivala problem kontakta (čakavsko-kajkavskog) u govorima Gorskoga kotara te opisala fonološke i morfološke osobine jedanaest makrosustava na području Gorskog kotara (1993), spominje sedam dijalekatskih tipova, izostavivši skradski tip.

Klasifikacijom kajkavskog narječja bavi se M. Lončarić (1996), a u svojim radovima spominje i govore goranskih kajkavaca (1982, 1993, 1996, 2003). Proučava kajkavski vokalizam, konsonantizam i prozodiju, te navodi kako kajkavski govori Gorskoga kotara „glavninom odstupaju od osnovnoga kajkavskoga razvoja“ (1996: 39). To potvrđuje primjerima s progresivnom metataksom cirkumfleksa, što je bitna slovenska prozodijska crta. Ističe kako je u zapadnom poddijalektu goranskoga dijalekta potvrđena i slovenska crta, duljenje kratkoga naglašenog nezadnjeg sloga.

Detaljniji opis govora Delnica i Gornjih Turni dao je J. Lisac (2006), a u svojim radovima često analizira i druge goranske idiome, uključujući i one na području Čabra (1988, 1995, 1997), upozoravajući na njihove sinkronijske i dijakronijske crte.

Pamejnek (2002) i *Rječnik čabarskog govora* (2008) izradio je S. Malnar. Vrijednost njegova rada svakako proizlazi iz činjenice da je autor prikupio više od 13 000 riječi s područja grada Čabra pri čemu posebno ističem riječi koje su prešle u pasivni leksik. U rječniku nije definirao u kojem je idiomu (Čabar, Tršće, Gerovo, Prezid ili Plešće) zabilježen pojedini oblik, ali prevladavaju upravo riječi iz tršćan-

skoga govora.

3. Istraživanje

Prikupljanje jezične građe za analizu ovog govora provodilo se pomoću *Frazeološkog upitnika za kajkavske govore*.¹ Skupljajući frazeološku građu, prikupljen je i veliki broj riječi koje govornici koriste isključivo u frazemima.² Osim toga, dio građe čine transkripti spontanog razgovora s ispitanicima. Ispitanici su izabrani prema utvrđenim dijalektološkim kriterijima. U ispitivanju se provjeravalo koje frazeme ispitanici koriste u svakodnevnom govoru. Informatorice su bile Marija Malnar (r. 1933), Marijanka Klepac (r. 1934), Cvetka Lipovac (r. 1940) i Marija Vesel (r. 1940).

Iz prikupljenoga su korpusa analizirane fonološke (vokalske, konsonantske i akcenatske) značajke govora. Za svaku se razinu donose elementi sinkronijskog opisa, inventar jedinica, njihova realizacija i distribucija, te dijakronijski, podrijetlo jedinica u odnosu na polazni sustav (naveden u prethodnim poglavljima). Kao polazni sustavi u obradi vokalizma i konsonantizma uzeti su polazni vokalski i konsonantski sustavi hrvatskoga jezika. U analizi prozodije (djelomično i vokalizma), osim od polaznog sustava za kajkavske govore, uglavnom se polazi od praslavenskog stanja, jer je nakon gubljenja kvalitativnih opreka (nekad i kvantitativnih) teško odrediti polazno stanje.

4. Dijalektna pripadnost čabarskih govora

Na području Gorskoga kotara govori se trima narječjima, kajkavskim, štokavskim i čakavskim, ali Gorski je kotar ipak većim dijelom kajkavski kraj. Tako je, prema A. Buriću (1983) (u Lisac 2006: 11) ovdje 69,2 % kajkavaca, 18,7 % štokavaca (ijekavci 12,8, ikavci 5,9 %), čakavaca 10,4 % te ostalih 1,7 %.³

Kajkavština se u Gorskome kotaru prostire na području od Severina na Kupi do Fužina i Lokava, sjeverno do slovenske granice te južno do Ravne Gore i Begova

¹ Frazeološki upitnik za kajkavske govore (M. Menac-Mihalić, u rukopisu) izrađen je u sklopu projekta *Istraživanje hrvatske dijalekatne frazeologije*. U njemu je zabilježen velik broj frazema zastupljenih na kajkavskom području što omogućuje usmjereno ispitivanje informatora.

² Čvrstoća frazema osnovni je razlog zašto se u dijalektalnim frazemima najbolje čuvaju sastavnice koje u govorima mogu prijeći u pasivan leksik.

³ J. Lisac na području Gorskoga kotara razlikuje četiri dijalekta: kajkavski goranski dijalekt, ikavsko-ekavski čakavski, štokavski zapadni bosanskohercegovački i istočnohercegovački.

Razdolja. Može se podijeliti na istočni (manji)⁴ i zapadni (veći)⁵ dio. Takva podjela temelji se na razlikama u vokalizmu i konsonantizmu, prozodiji, morfologiji te leksičkom materijalu (v. Lisac 1988: 137). Goranska ili gorskokotarska kajkavština nastala je kao rezultat raznovrsnih dijalekatskih prožimanja pri čemu važnu ulogu imaju dijalekti slovenskoga jezika (Barac, Finka 1981: 424). M. Lončarić, kada piše o odnosu susjednih hrvatskih i slovenskih govora, za situaciju u Gorskom kotaru navodi kako se slaže s J. Liscem da su severinski i lukovdolski govori organski nastavak kajkavskoga tipa koji se preko Bele krajine i luke Kupe nastavljao na glavninu kajkavskih govora. Ističe da je ostalo današnje kajkavsko područje bilo jezično prijelazno – kajkavsko-čakavsko-slovensko. Dominantnost kajkavskih, čakavskih ili slovenskih osobina određivao je entitet kojemu su bili bliži. Lončarić zaključuje da su migracije goranske kajkavce odvojile od kajkavske glavnine.

Govori čabarskog područja pripadaju zapadnom tipu goranske kajkavštine. Specifičnost je ovih govora, kako navodi M. Lončarić, *l* koje se ne jednači s kontinuantom stražnjega nazala, već obično s *u* ili čuva posebnu vrijednost. Među bitna obilježja ovih govora, kako navode Barac i Finka (1981: 427), treba spomenuti upitno-odnosnu zamjenu *kaj* (oblici variraju od *kaj* do *kej*). U gotovo svim govorima lična zamjenica za 1. lice jednine ima polazni oblik *es*, a varijacije su *est*, *jest*, *jęst*. Većina govora ima zajedničku osnovicu vokalskog sustava. U sustavu postoje otvoreni i zatvoreni vokali s mogućnošću diftongizacije ili redukcije, a vokalski se inventar razlikuje pod dugim ili kratkim akcentom te izvan akcenta. U vokalskom se sustavu javlja i vokal *ə*, a u nekim se govorima supstituira. Tada se u dugome slogu izjednačuje s *a*, a posebnu vrijednost čuva u kratkome slogu. Osobitost je ove kajkavštine i akanje, tj. zamjena vokala *o* vokalom *a*: *grap* ‘grob’, *snap* ‘snop’. Svi govori imaju *h*⁶ u sustavu, a krajnje je *m* u nepromjenjivoj vrsti riječi i u gramatičkim morfemima zamijenjeno s *n* (osim u Ravnoj Gori te Lukovdolu i okolici). Ostvarena je depalatalizacija glasova *l* i *ń* (*čelust*, *kuhna*). Kod istih je glasova proširena i anticipacija palatalnog elementa (*kuajn*, *pajn*). Opća je pojava zamjena krajnjih zvučnih opstruenata s bezvučnim, kao i glasa *v*, na kraju riječi. *F* je potvrđen u onomatopejama ili posuđenicama (*fant*) te kao rezultat zamjene glasa *v* (*fkrast*). Stara skupina *hv* na čitavome se kajkavskom gorskokotarskom području reflektirala u *f* (*fala*). Što se prozodijskih karakteristika tiče, akcenat je pomaknut s posljednjega sloga, a pomicanje se (rjeđe) ostvaruje i sa središnjih slogova (Barac, Finka 1981: 428). Neki su govori

⁴ Istočnom dijelu pripadaju mjesta Lukovdol, Gorenci, Dolenci, Podvučnik, Rtić, Draga Lukovdolska, Nadvučnik, Vučnik, Severin na Kupi, Močila, Klanac, Damalj, Plešivica Lukovdolska, Rim, Zdihovo, Lipje Bosiljevsko, Mali Jadrc, Veliki Jadrc, Osojnik.

⁵ Zapadnom poddijalektu pripada sav preostali teren, od Zaumola i Plemenitaša na zapad.

⁶ Velarni spirant *x* u radu se bilježi kao *h*.

imali progresivnu metataksu starog recesivnog naglaska na ultimu, a zatim ponovno regresivni pomak (Lončarić 1996: 76). Opreka po intonaciji je izgubljena dok se ona po kvantiteti još čuva.⁷ Nema nenaglašenih dužina i pretpostavlja se da su se one na ovome području izgubile rano u kontaktu kajkavskih govora sa slovenskim govornicima. Preneseni se akcenti na kratkim vokalima dulje, što se može ostvariti i diftongizacijom (*seruata*), a dulje se i nepreneseni kratki akcenti (*nedeila*).

5. Vokalizam

5.1. Inventar

Dugi vokalizam:

i
ei
je
e
a
u
ou
uo
ua

Kratki vokalizam:

i
u
e
o
e
a

Kao nosilac sloga, može se pojaviti i *r* (*gr̥bača*, *v̥h*, *k̥f*).

Sustav nenaglašenih vokala čine sljedeće jedinice:

i
e
ə
e
a
o
u

5.2. Realizacija

Vokali *e* i *o* se u kratkom naglašenom slogu ili zanaglasnom položaju mogu zatvoriti (*bĕk* 'bik', *měš* 'miš', *vĕna* 'vani', D. jd. *bābĕ*, *rākŏ*). Vokal *ā* sporadično se zatvara do *ā* (*guāš* 'glas', *māu* 'malo', *pastāvet*⁸ 'postaviti', *srāp*).

⁷ Barac-Grum (1993: 29) navodi da je gubitak intonacije karakterističan za područja s miješanim stanovništvom te za neke perifernije kajkavske govore.

⁸ Infinitiv i supin su se izjednačili.

Diftong *je* može se realizirati i kao *jẹ* (*sịęstra*, *žịęna*), a uvjeti za takvu realizaciju ne mogu se odrediti.

Diftonzi *ei*, *je*, *ou*, *ua* mogu se izgovarati i kao $e^i, ^ie, o^u, ^ua$ (*snẹ̌k*, *s'ẹ̌stra*, *dọ́gu*, *s'ạ́va*). Takva je realizacija potvrđena u brzem tempu govorenja kada diftonzi mogu biti kraći. Naime, kako su diftonzi fonološki neutralni (u naglašenom su vokalizmu dio samo dugoga inventara;⁹ nemaju parnjaka u kratkom vokalizmu) govornici ih nekad izgovaraju kraće, s reduciranim neslogotvornim elementom. Diftong *uo* zabilježen je samo u nekoliko relevantnih primjera u inicijalnome slogu. Uvršten je u inventar zato što se u navedenim primjerima nikada ne ostvaruje promjena *uo* > *ua*, inače karakteristična za ovaj govor. S druge strane, primjeri poput *uòku*, *uògen*, *puòšten* predstavljaju moguću realizaciju *ua* fonema (*uàku*, *uàgen*, *puàšten*).

Nenaglašeni vokali artikuliraju se labavije i često reducirano. Nenaglašeni vokali *a* i *e* ponekad se izgovaraju zatvorenije: *bùgęc*, *cvìřęn*, *jùkąt* 'plakati', *jěskąt* 'tražiti'. Kratki su diftonzi (osim kao moguća realizacija) potvrđeni i u nenaglašenom vokalizmu; diftong *ei* samo u primjerima *čuáveik* i *mědveit*, a diftong *uo* samo u inicijalnoj poziciji (*uotpìrat* 'otvarati', *uokùle* 'okolo', *uobista* 'bubreg', *uobárva* 'obrva').

5.3. Distribucija

Dugi vokali dolaze samo u naglašenom položaju. Vokali *u* i *i* u prednaglasnoj se poziciji nalaze samo u primjerima novijih posuđenica poput *muzikánt* ili *aviõn*. Prednaglasno *a* u prefiksu se zamijenilo vokalom *e*: *uotefnàua* 'obavila', *uodegnàle* 'odagnali'. Fonem *i* ispred *r* zamijenio se fonemom *ę* ili *e*. To je potvrđeno u nezadnjem slogu kada je ishodišni slog *i* + *r* nenaglašen ili kratak *šęrak*, *kręmper*; kada je slog dug ili jedini *i* nije zamijenjeno (*mìr*). Naglašeno se *a* uz *j* zamijenilo s *ę*: *jęst* 'ja', *zdęj* 'sad'.

Na početku riječi ne može stajati kontinuant ishodišnoga *u*; pred nju se dodaje protetsko *v* (*vùsta* 'usta', *věhu* 'uho', *védret* 'udariti'), a proteza ostaje i nakon prefiksacije osnovne riječi (*navàdet* 'naučiti').

Potvrde diftonga *ei* (< *ě*) i *je* (< *e*) u inicijalnome položaju nisu zabilježene. To je vjerojatno posljedica tendencije uklanjanja nekih vokala iz inicijalnoga položaja (v. Lončarić 1996:81). S druge strane, u inicijalnome su slogu zabilježeni diftonzi stražnjeg reda (*ua* kada je slog naglašen i *uo* kada je (uz iznimke) slog nenaglašen).

⁹ U radu se dužina diftonga posebno ne bilježi.

Vokal *o* u zadnjem otvorenom slogu redovito je zamijenjen s *u* (*zu^uatu* ‘zlato’, *n^ebu* ‘nebo’, *su^uabu* ‘slabo’). Ta se zamjena ne provodi u 1. l. mn. pz. (*glⁱdamo*, *spⁱmo*, *vⁱzmo*).

Polaznom slogotvornom *r*, kada se nađe na početku riječi, dosljedno prethodi vokal *a*: *arja* ‘hrđa’, *ardič* ‘crven’.

Gubljenje vokala

U promatranom su govoru ostvarene vokalske redukcije. Razlikujemo dva različita stupnja intenziteta redukcije: potpunu redukciju (što ne bilježimo nikakvim znakom) ili djelomičnu redukciju (bilježimo vokalom u eksponentu). Uvijek se reduciraju nenaglašeni vokali.

Primjeri djelomične redukcije u promatranome korpusu su: *cilind^er*, *d^og^u* ‘du-go’, imp. *glⁱđ^ej*, *nakreb^ule* ‘urediti’, *obⁱčaje* ‘običaji’.

Do redukcije nultog stupnja (potpunog gubljenja vokala) dolazi u sljedećim oblicima:

1. u nenaglašenim prefiksima *iz-* i *uz-* izgubio se početni vokal:
 - glagol: *sceipat* ‘iscijepati’, *sp^estet* ‘ispustiti’, *zg^ubu* ‘izgubio’, *z^ešu* ‘izašao’
 - imenica: *zgu^uavje* ‘uzglavlje’;
2. redovito dolazi do ispadanja prednaglasnog *o* u prezentu glagola *htjeti*: *č^o* ‘hoću’, *č^eš* ‘hoćeš’, *č^om^o* ‘hoćemo’;
3. prednaglasno *e* izgubilo se u imenici *pand^eilek* ‘ponedjeljak’ te brojevima *štⁱre* ‘četiri’, *št^erte* ‘četvrti’.
4. ispadanje nenaglašenoga *e* sustavno je potvrđeno i u sufiksu *-eko*:
 - *s^uč^eke*, *s^unč^eke*.
5. u zanaglasnom se položaju vokal *i* izgubio u:
 - imenicama: *k^uhna* ‘kuhinja’, *r^ušca* ‘ružica’, *z^{aj}c*
 - zamjениčkim oblicima: *k^ulke* ‘koliki’
 - priložima: *k^ulku* ‘koliko’, *t^ulku* ‘toliko’
 - pridjevima: *vⁱlke* ‘velik’.
6. Nenaglašen vokal *i* u finalnome se položaju redovito gubi u infinitivu glagola. U ovom govoru tako nije očuvana razlika između supina i infinitiva: *sp^{at}* ‘spavati’, *glⁱdat*, *mislet*, *k^uhat*.

7. Finalni nenaglašeni vokal *o* izgubio se u:

- priložima: *kám* ‘kamo’, *kòk*, *naúpek* ‘naopako’, *nèkok* ‘nekako’, *sèn* ‘ovamo’

- prilogu *òk* ‘ako’.

8. U finalnome nenaglašenom položaju u nekim se priložima izgubio i vokal *a*:

- *dást*, *skèp* ‘skupa’, *sè pàsut* ‘posvuda’.

5.4. Podrijetlo

Naglašeni vokali:

<i>ī</i>	< dugog vokala <i>i</i> ispred <i>r</i> : N. jd. <i>mīr</i> , G. <i>mīra</i> , <i>šīret</i> ‘širiti’
	< dugog prednjeg prasl. nazala <i>ę</i> u jedinom slogu: <i>rīp</i> ‘rep’, <i>rīt</i> ‘red’, <i>svīt</i> ‘svet’; ovdje možemo ubrojiti i oblike infinitiva nastale nakon gubljenja infinitivnog nastavka: <i>klīt</i> ‘psovati’, <i>prīst</i> ‘presti’
	< primarno naglašenog prednjeg prasl. nazala <i>ę</i> u nezadnjem slogu: <i>glīdat</i> , pr. r. <i>glīdaŭa</i> , <i>sriča</i> ‘sreća’, <i>pačitek</i> , <i>parīden</i> ‘zločest’
	< primarno naglašenog kratkog <i>i</i> u nezadnjem slogu u primjerima <i>sekīra</i> , <i>štīre</i> vjerojatno zbog položaja ispred <i>r</i>
	< naglašenog <i>ě</i> u nezadnjem slogu ispred <i>r</i> : <i>birgla</i> ‘štaka’, <i>mīra</i> ‘mjera’, <i>vīrvat</i> ‘vjerovati’
	< dugog <i>e</i> u jedinom slogu: <i>līt</i> , <i>pič</i> ‘peč’, <i>šīst</i>
	< primarno naglašenoga kratkog produženog <i>e</i> u nezadnjem slogu: <i>rīku</i> ‘rekao’, <i>sīden</i> ‘sedam’, <i>trītje</i> , <i>zīle</i> ‘zelje’, pr. <i>žīnske</i>
	< sekundarno naglašenog dugog <i>e</i> u nezadnjem slogu: <i>nebīsa</i>
	< sekundarno naglašenog <i>ę</i> : <i>pītek</i>
<i>i</i>	< primarno naglašenog <i>i</i> u nezadnjem slogu: <i>karītu</i> , G.jd. <i>miša</i> , <i>pačīnet</i> ‘odmoriti’, <i>riba</i> , <i>šenica</i> , <i>videt</i>
	< kratkog <i>i</i> u pr. r. <i>biu</i>
	< dugog <i>i</i> u svim pozicijama: <i>kriř</i> , <i>kriř</i> , <i>lice</i> , <i>list</i> , <i>sin</i> , <i>tri</i> , pr. r. <i>pakrivale</i> , <i>šīvat</i> , <i>žīvet</i>
	< inicijalnog slijeda <i>jə</i> : <i>imat</i> ¹⁰ , <i>īstina</i>
<i>ei</i>	< dugog jata u jedinom/posljednjem slogu: <i>blēit</i> , <i>cvēit</i> , <i>lēip</i> , <i>mēih</i> , <i>rēič</i> , <i>smēih</i> , <i>svēit</i> , <i>vlēič</i> ‘vući’
	< primarno naglašenog produženog kratkog jata u nezadnjem slogu:

¹⁰ Među govornicima čuje se i oblik *jemet* (*ə* > *e* u nezadnjem slogu).

	<i>čèista, kalèinu</i> ‘koljeno’, <i>lèive, nedèila, nevèista, rèipa, vèidet</i> ‘znati’, <i>vèiter</i>
	< sekundarno naglašenog jata u oblicima glagola <i>čèipet</i> ‘cijepiti’, <i>mèiset</i> ‘mijesiti’
<i>je</i>	< sekundarno naglašenog <i>e</i> u nezadnjem slogu: <i>čjèu</i> ‘čelo’, <i>ljèžat, pjèčęn, sjèbę, sjèstra, sjèu</i> ‘selo’, <i>tjèta</i> ‘teta’, <i>zjèlęn</i>
	< sekundarno naglašenog <i>ę</i> u primjeru <i>narijèdet</i> ‘napraviti’
<i>e</i>	< kratkog <i>ə</i> u jedinom/nezadnjem slogu: <i>děš, pės, vės</i> ‘sav’, <i>dėnes, jězba, męgua</i> ‘magla’, <i>pėku</i>
	< kratkog jata u jedinom slogu: <i>dět</i> ‘staviti’, <i>jěst</i> ‘jesti’
	< sekundarno naglašenog <i>ě</i> u nezadnjem slogu: <i>děca, mėhur, sėdet</i>
	< pri tercijarnom pomaku akcenta s ultime na polazni <i>ě</i> : pr. <i>lėpa</i> , im. <i>mėhur</i> , gl. <i>sėdet, sėnu</i>
	< kratkog <i>i</i> u jedinom slogu: <i>mėš, nēc</i> ‘ništa’, <i>pět</i> ‘piti’, <i>rět, tēc</i> ‘ptica’
	< sekundarno naglašenog <i>i</i> u nezadnjem slogu: <i>jėskat</i> ‘tražiti’, <i>šėrak, vėsak</i>
	< kratkog <i>u</i> u jedinom slogu: <i>krėh, kėp</i> ‘kup’
	< sekundarno naglašenog <i>u</i> u nezadnjem slogu: <i>dėbak</i> ‘dubok’, <i>kėna</i> ‘kuna (životinja)’, <i>pėstet</i> ‘pustiti’, <i>zğėbet</i>
	< pri tercijarnom pomaku akcenta s ultime na polazni <i>u</i> : <i>lėdi</i> ‘ljudi’, <i>vėhu</i>
	< početnoga <i>və-</i> u primjerima <i>vės</i> ‘sav’, <i>vėš</i> ‘vuš’
<i>ĕ</i>	< sekundarno naglašenog produženog <i>e</i> u jedinom slogu nakon gubljenja infinitivnog nastavka: <i>nĕst, tĕč, zĕt</i> ‘uzeti’
<i>ę</i>	< kratkog <i>e</i> u jedinom slogu: <i>brės</i> ‘bez’, <i>sę</i> ‘sve’, pr. r. <i>šlę</i> ‘išle’
	< sekundarno naglašenog kratkog <i>e</i> u nezadnjem slogu u primjeru <i>mętua</i>
	< od <i>e</i> pri tercijarnom pomaku starog silaznog naglaska s ultime: <i>nĕbu, pėpiu</i> ‘pepeo’, <i>sėrci, vėčir</i> ‘večer’
	< kratkog prednjeg nazala <i>ę</i> u jedinom slogu: <i>zĕt</i> ‘zet’, <i>vėč</i> ‘već’
	< sekundarno naglašenog <i>ę</i> u nezadnjem slogu: <i>jėzek, pĕta</i>
	< od <i>ę</i> pri tercijarnom pomaku starog silaznog akcenta s ultime: <i>mėsu</i>
	< kratkog <i>ě</i> u primjeru <i>hrĕn</i>
	< kratkoga <i>a</i> uz <i>j</i> : <i>jĕst</i> ‘ja’, <i>krĕj</i> ‘kraj’, <i>zdĕj</i> ‘sada’
	< <i>ø</i> uz <i>r</i> iza <i>c, č, s, z, š, ž, t</i> i <i>d</i> : <i>čĕrf, čĕren, dĕržat, sĕrci, tĕrgat</i>
<i>ā</i>	< primarno naglašenog produženog kratkog <i>a</i> u nezadnjem slogu: <i>čākat jājņėk, kāmen, uāstavčę</i> ‘lastavice’, <i>vārvat</i> ‘čuvati’
	< dugog <i>a</i> u jedinom ili nezadnjem slogu: <i>jāk, strāh, strāšet, vrāk</i>
	< dugoga <i>ə</i> u jedinom/nezadnjem slogu: <i>dān, vās</i> ‘selo’, L. jd. <i>vāse</i>
	< <i>ə</i> iza nazala u nezadnjem slogu: <i>mālen</i> ‘mlin’, prid. <i>mānje</i> ‘manji’, im.

	<i>māša</i> 'misa'
	< ə iza početnog <i>l</i> : <i>uāš</i> 'laž'
	< kontrakcijom – <i>oja</i> -: <i>pās</i> , <i>stāt</i>
<i>a</i>	< kratkoga <i>a</i> u jedinom slogu: <i>mrās</i> 'mraz', <i>prāk</i> , <i>zdrāf</i>
	< od <i>o</i> pri tercijarnom pomaku akcenta s ultime: <i>bāga</i> , <i>gāspūt</i> , <i>kākuš</i> , <i>kāsmat</i> 'dlakav', <i>pāspan</i>
	< sekundarno naglašenog <i>a</i> u nezadnjem slogu: <i>preṽarit</i> , <i>svājō</i>
	< sekundarno naglašenog <i>o</i> u nezadnjem slogu: <i>rāka</i> (ali i sporadično <i>ruāka</i>)
	< kratkog <i>o</i> u jedinom slogu: <i>grāp</i> 'grob', <i>kāš</i> , <i>pāt</i>
	< sekundarno naglašenog <i>ə</i> uz polazno slogotvorno <i>r</i> (osim uz konsonante kada <i>o</i> uz <i>r</i> > <i>e</i> + <i>r</i>): <i>ārja</i> 'rđa', <i>gārm</i> , <i>hārbet</i> 'leđa', <i>kārḡf</i> , <i>pārst</i>
	< sekundarno naglašenog <i>o</i> u primjerima <i>gāra</i> 'gora' (uz <i>guāra</i>), <i>nāga</i> (ali i <i>nuāga</i>)
<i>ua</i>	< sekundarno naglašenog produženog <i>o</i> u nezadnjem slogu: <i>suāva</i> , <i>kuāza</i> , <i>debuāka</i> , <i>muālet</i> 'moliti', <i>kuātu</i> 'kotao', <i>kuāset</i> 'kositi'
	< od <i>o</i> pri tercijarnom pomaku starog silaznog akcenta s ultime u inicijalnoj poziciji: <i>uābruč</i> , <i>uāku</i>
	< produženog kratkog <i>o</i> u jedinom slogu: <i>buāp</i> (vjerojatno analogijom prema kosim padežima kao N. <i>kāš</i> , G. <i>kuāša</i> ; im. N. <i>pāt</i> , G. <i>puāda</i>)
<i>o</i>	< primarno i sekundarno naglašenog <i>o</i> u primjerima <i>grōm</i> , <i>pakrōfka</i>
	< ə iza početnog, vokaliziranog <i>l</i> : <i>uōgat</i> 'lagati', <i>uōhak</i> 'lagan'
	< u riječima preuzetim iz standardnog jezika: <i>dōsada</i> , <i>mōzak</i> , <i>prōḡef</i>
	< u tuđicama <i>fōrt</i> 'uvijek'
	< od <i>ě</i> + finalno <i>u</i> (< <i>l</i>) u gl. pr. r. m. r.: <i>jōu</i> (ali <i>jēst</i>), <i>sōu</i> (ali <i>sēst</i>)
<i>uo</i>	< naglašenog <i>o</i> na početku riječi u primjerima <i>uōsen</i> 'osam', <i>uōfcet</i> 'svadba' i <i>uōder</i> 'odar'
<i>ou</i>	< <i>l</i> u jedinom/nezadnjem slogu: <i>kōuk</i> 'kuk', <i>pōuh</i> , <i>pōun</i> , <i>pōuš</i> 'puž', <i>vōuk</i> , <i>sōuza</i> , <i>žōuna</i> 'ptica žuna'
	< sekundarno naglašenog <i>o</i> u primjeru <i>kōupat</i> 'kupati'
<i>ū</i>	< primarno naglašenog dugog <i>o</i> u nezadnjem/jedinom slogu: <i>gūst</i> , <i>krūk</i> 'krug', <i>mūš</i> , <i>pūt</i> , <i>zūp</i> , <i>gūba</i> , <i>mūka</i> 'brašno', <i>pasūda</i> 'posuda'
	< sekundarno naglašenog <i>o</i> u nezadnjem slogu: <i>nūtre</i> 'unutra', <i>rūbec</i>
	< duženjem primarno naglašenog <i>o</i> u nezadnjem slogu: <i>kūža</i> , <i>sebūta</i>
	< sekundarno naglašenog <i>o</i> u nezadnjem slogu: <i>vūzmo</i>
	< slogotvornog <i>l</i> (dijelom): <i>stūp</i> , G. jd. <i>stūpa</i> , <i>sūnce</i>

<i>u</i>	< dugog <i>u</i> u jedinom ili nezadnjem slogu: <i>glùh</i> , <i>klùn</i> ‘kljun’, <i>sùh</i> ‘mršav’, <i>vùsta</i>
	< primarno naglašenog <i>u</i> u nezadnjem slogu: <i>jùtro</i> , <i>lùkna</i> ‘rupa’, <i>mùha</i>
	< od <i>o</i> + <i>l</i> u primjeru <i>pùdan</i> ‘podne’, <i>pù</i> ‘pola’, ali <i>vòu</i> ‘vol’
	< primarno naglašenog dugog <i>o</i> u jedinom slogu: <i>bùk</i> , <i>bùs</i> , <i>gnùj</i> , <i>kùst</i> , <i>mùč</i> , <i>nùč</i> , <i>nùs</i>
	< prefiksalnog <i>vъ</i> : <i>ùnuk</i>

Naglašeni slogotvorni sonant:

<i>r</i>	< <i>r</i> (dijelom): <i>vřh</i> , <i>dřžat</i> (ali i <i>děřžat</i> , <i>vårh</i>), <i>přņest</i>
----------	---

Nenaglašeni vokali:

<i>i</i>	< nastavka za G. jd. (< \bar{e} ili \bar{i}) ženskog roda u primjerima <i>guàvi</i> , <i>hràni</i> , <i>nàgi</i> , <i>ràki</i> , <i>sěstri</i> , <i>žěni</i>
	< nenaglašenog <i>e</i> nakon retrakcije s posljednjeg sloga (tercijarno mjesto akcenta, $\bar{e} > i$): <i>jěmi</i> , <i>pěpiu</i> , <i>sěrci</i> , <i>věčir</i>
	< nenaglašenog prednjeg prasl. nazala ϵ (nakon regresivnog pomaka s <i>i</i> < ϵ): <i>děsit</i>
<i>ei</i>	< zanaglasnog \check{e} nenaglašenog nakon regresivnog akcenatskog pomaka u primjerima <i>čůàveik</i> (potvrđen i oblik <i>čůàvek</i>) i <i>mědveit</i>
<i>e</i>	< ə u sufiksu <i>ək</i> u imenicama: <i>jàjnček</i> , <i>tuàrek</i> ‘utorak’
	< ə u ər u finalnoj poziciji kod pridjeva m.r.: <i>bister</i> , <i>hiter</i> , <i>mùker</i>
	< ə u sufiksu <i>ən</i> u dijelu pridjeva i imenica muškog roda: <i>kèiden</i> ‘tjedan’, <i>přiden</i> ‘dobar’, <i>namären</i> ‘lijen’, <i>nauòlen</i> ‘siromašan, slab’
	< <i>i</i> u zanaglasnom slogu, ispred sloga s infinitivnim nastavkom <i>-ti</i> : <i>narièdet</i> ‘napraviti’, <i>paspràvet</i> ‘pospremiti’, <i>pazàbet</i> ‘zaboraviti’
	< zanaglasnoga \check{e} : <i>dùle</i> ‘dolje’, <i>trèibeh</i> ‘trbuh’, <i>vìset</i> , <i>živet</i>
	< u sufiksu <i>-ni-</i> u glagolima II. vrste: <i>pačinet</i> ‘počinuti’, <i>zdignet</i> ‘dignuti’
	< nastavka u D. jd. im. m. i sr. r. (vjerojatno analogijom prema nastavcima <i>a</i> -osnova): <i>bràte</i> , <i>križe</i> , <i>sjęle</i>
	< nastavka <i>i</i> ili \check{e} u L. jednine imenica muškog, ženskog i srednjeg roda: <i>dùše</i> , <i>jezike</i> , <i>križe</i> , <i>lèite</i> , <i>màčke</i> , <i>mèiste</i> , <i>sjęstre</i> , <i>sredine</i>
	< nastavka <i>i</i> ili \check{e} u D. jd. im. ž. r.: <i>dùše</i> , <i>hìše</i> , <i>žjęne</i>

	< nenaglašenog <i>ě</i> u prednaglasnoj poziciji: <i>lep<u>u</u>áta</i> ‘ljepota’
	< <i>-i</i> u I. mn. im ž. r.: <i>j<u>o</u>ušame</i> ‘johama’, <i>k<u>u</u>žame</i> , <i>p<u>u</u>ncame</i>
	< nastavak za D. i L. jd. i mn. imenica <i>-i</i> vrste m. i ž. r.: <i>káste</i> , <i>p<u>u</u>tme</i> ‘putovima’ (vjerojatno analogijom prema nastavcima a-osnove)
	< <i>u</i> u prednaglasnom položaju: pr. r. <i>kep<u>u</u>a</i> , <i>lep<u>i</u>na</i> ‘ljuska’
	< prednaglasnoga <i>o</i> u primjeru <i>seb<u>u</u>ta</i> ‘subota’
	< nenaglašenoga <i>e</i> u prednaglasnoj poziciji: <i>nev<u>e</u>ista</i> , <i>šen<u>i</u>ca</i>
<i>ę</i>	< nastavka (<i>-ę</i>) za G. jd. i N. i Ak. mn. im. ženskog roda (dijelom): <i>b<u>á</u>bę</i> , <i>d<u>u</u>šę</i> , <i>hišę</i> , <i>kaš<u>á</u>rę</i> , <i>l<u>u</u>kę</i>
	< nenaglašenoga <i>e</i> u zanaglasnoj poziciji: <i>list<u>ę</u></i> , <i>m<u>u</u>r<u>ę</u></i> , <i>zgu<u>á</u>v<u>ę</u></i> ‘uzglavlje’
	< finalnog <i>o</i> u sufiksu <i>-eko</i> : <i>sę<u>r</u>č<u>ę</u></i>
	< <i>ě</i> u prefiksu <i>pre</i> : <i>pre<u>ę</u>árat</i> , <i>pre<u>ę</u>édit</i>
<i>a</i>	< <i>o</i> u sufiksu <i>ok</i> : <i>d<u>e</u>bak</i> , <i>v<u>e</u>sak</i>
	< <i>o</i> u prednaglasnom slogu: <i>dav<u>i</u>ca</i> , <i>gav<u>u</u>áret</i> , <i>kal<u>e</u>inu</i> , <i>kar<u>i</u>tu</i> , <i>pasl<u>u</u>šat</i>
	< vokalske sastavnice u nastavku za D. i L. mn. im. m. i sr. r.: <i>j<u>e</u>ćah</i> , <i>m<u>e</u>ístah</i> , <i>š<u>e</u>l<u>á</u>h</i>
	< <i>ə</i> u <i>ən</i> u pridjevima m. r. (dijelom, iza <i>r</i>): <i>b<u>í</u>ran</i> , <i>m<u>í</u>ran</i>
	< <i>ə</i> u sufiksu <i>ək</i> u pridjevima m. r.: pr. <i>u<u>o</u>zak</i> ‘uzak’
	< prednaglasnog korijenskog <i>a</i> u primjeru <i>dvan<u>á</u>jste</i>
<i>o</i>	< nastavka <i>o</i> u Ak. jd. pridjeva i im. ž. r.: <i>gu<u>á</u>vo</i> , <i>kiklo</i> ‘haljinu’, <i>r<u>á</u>ko</i> , <i>str<u>e</u>iho</i>
	< nenaglašenog <i>a</i> ispred <i>u</i> (< <i>l</i>) u gl. pr. r. m. r.: <i>pagl<u>i</u>đou</i> , <i>u<u>á</u>stou</i> ‘ostao’
<i>uo</i>	< prednaglasnog <i>o</i> na početku riječi: <i>u<u>o</u>k<u>u</u>le</i> , <i>u<u>o</u>p<u>e</u>stet</i> ‘opustiti’, <i>u<u>o</u>tab<u>á</u>vlat</i> ‘odugovlačiti’
<i>u</i>	< <i>o</i> u zanaglasnom slogu: <i>č<u>r</u>evu</i> , <i>d<u>e</u>rvu</i> , <i>g<u>á</u>sput</i> ‘svećenik’, <i>k<u>á</u>leinu</i> , <i>m<u>e</u>hku</i> , <i>ž<u>e</u>l<u>e</u>izu</i>
	< slijeda <i>-il</i> u glagolskom pridjevu radnom muškog roda jednine (osim u primjerima gdje se <i>i</i> čuva, a <i>l</i> vokalizira): <i>b<u>u</u></i> , <i>m<u>i</u>slu</i> , <i>p<u>u</u>stu</i>
	< slijeda <i>-əl</i> u glagolskom pridjevu radnom m. r. j.: <i>r<u>í</u>ku</i> , <i>tr<u>i</u>su</i> , <i>z<u>d</u>ignu</i>
	< samoglasnog <i>l</i> izvan akcenta: <i>j<u>á</u>buka</i>

Nenaglašeni slogotvorni sonant:

<i>ɾ</i>	< prefiks <i>pri</i> : <i>pɾpùvet</i> , <i>pɾpɾávla</i>
----------	---

6. Konsonantizam

6.1. Inventar

Sonanti:

<i>u</i> (<i>w</i>)			<i>m</i>
<i>v</i>	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
<i>j</i> (<i>i</i>)	(<i>ʎ</i>)		(<i>ń</i>)

Opstruenti:

<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>
<i>č</i>		<i>š</i>	<i>ž</i>
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	

Sonant *v* se ispred bezvučnih opstruenata i na kraju riječi ponaša kao zvučni opstruent čiji je parnjak *f*.

6.2. Realizacija

Sonanti *ʎ* i *ń* potvrđeni su u rijetkim leksemima (*ńęga*) i u onima novijeg postanka (posljedica standarda) te su zbog rijetke upotrebe uvršteni u rubne foneme.¹¹

Ispred prednjih vokala sonant *l* može se izgovarati umekšanije, palatalizirano (*l'ěitu*, *l'ěpa*, *l'ice*). U finalnom se položaju sonant *l* ostvaruje kao dvousnjeni spirant *u*. Takva je promjena potvrđena u imenicama¹² (*pěpiu*, *stou*, *vou*) i u nominativu pridjeva muškog roda kada se *l* nalazi u finalnom položaju (*běu*, *vešiu*). To se događa i kod glagolskog pridjeva radnog muškog roda (*paglido*, *rezvizou*, *sou*, *stau*), ali i glagolskog pridjeva radnog ženskog roda (*buà*, *ńěsua*, *paslušaua*, *stisneua*, *vidua*, *zavàršua*) i srednjeg roda (*buò*, *mouguo*, *šuo*) kada *l* nije u finalnoj poziciji, a nalazi se ispred *o* ili *a* (inače *vidlę* 'vidjele', *pilę* 'pili'). Do promjene sonanta *l* > *u* došlo je i u korijenskom slogu ispred neprednjih vokala *a* ili *o* (*duàn*,

¹¹ U čabarskim je govorima *ʎ* fakultativno sačuvano iza *u* (*bùlę* 'bolje', *pùlę* (ali i *pùjlę*)).

¹² U korpusu je potvrđena jedna imenica koja čuva dočetno *-l*: *ájngel*.

kuáda, *žeuódec*). Sonant *l* ne vokalizira se kada se nađe ispred vokala *u*, *i*, *e*, *e* ili rezultata refleksa jata *ei* (*blèit*, *glída*, *kalèinu*, *lùč*, *plùča*, *zièlèn*, *žlèip* ‘žlijeb’, *žlica*, *žlìhten* ‘zločest’, *vilè*), ali njegov izgovor u toj poziciji može biti umekšan (*lèitu*, *lìpa*, *lìce*). Do navedene promjene ne dolazi ni u primjerima *kámpel* ‘češalj’ i *bùdel* ‘nadjev’ (moguće zbog stranog podrijetla riječi). U korpusu su zabilježeni i primjeri *stuála* ‘stola’, *vuála* ‘vola’ u kojima do navedene promjene nije došlo kada se *l* našao iza diftonga *ua* (inače *pepiúa* ‘pepela’, *sìeua* ‘sela’).

Fonem *n* ostvaruje se kao alofon [ŋ] ispred *k* i *g*: *ánga* ‘jednoga’, *bánka*, *tèŋke*. Fonem *c* se ispred zvučnih šumnika ostvaruje kao [ʒ]: [*sùdeʒga*]. Prijedlozi *v* ‘u’, *z* ‘iz’ i *z* ‘sa/s’ ostvaruju se kao [f], [s] i [š] ispred bezvučnih šumnika: *f šùme*, *f pèisme*, *s cìrkve*, *s cèvi*, *s tábo*, *š cèivlu*. Uz oblik *z* [z, ž] u značenju ‘iz/s/sa’ supostoji i oblik *zes* [*zes* / *zeš* / *zež*]. On se redovito upotrebljava ispred *s*, *z*, *ž* ili *š* (*zes_sliko*, *zez_zièmlo*, *zež_žìeno*, *zeš_šùle*). Ispitanici oblik *zes* ponekad upotrebljavaju i ispred svih ostalih konsonanata (*zez_bràten*, *zez_máno*, *zez_vàrta*, *zes_hišè*), ali je u takvom okruženju ipak češće potvrđen prijedlog *z* (*z_máno*, *z_vàrta*).

6.3. Distribucija

Zvučni se konsonanti ne mogu naći u finalnom položaju ispred stanke, u tom su se položaju zamijenili sa svojim bezvučnim parnjacima (*pát* ‘pod’, *vrák* ‘vrag’).

Praslavenski palatalni nazal *ń* i lateral *l* su se depalatalizirali. Primjeri koji potvrđuju depalatalizaciju su *bél* ‘bolje’, *kápla*, *knìga*, *negòva* ‘njegova’, *nìva*, *škrìna*, *učítel*, *zièmla*. Primjeri *krájł*, *kuájł*, *májł* ‘manje’, *pùjłè*, *séjnat* ‘sanjati’, *uájnske* ‘lanjski’¹³, potvrđuju anticipaciju palatalnog elementa.

Završno se *l* u finalnom slogu glagolskog pridjeva radnog muškog roda jednine gubi iza *r*: *gmár* ‘umro’, *záper* ‘zatvorio’.

Labiodentalni se sonant *v* ne mijenja ispred vokala, nelabijalnih sonanata i nelabijalnih zvučnih opstruenata (*v guáve*, *v uágen*, *v rìte*, *v žlìce*). U finalnom položaju i ispred bezvučnih suglasnika zamjenjuje se svojim bezvučnim parnjakom *f* (*fiápit* ‘utopiti’, *f túrbe*, *f sène*, *pakrófka* ‘poklopac’, *trgúfce*, *žífce*). Pred labijalnim konsonantima *m* i *b* može doći do *v* > *g* (*gbèt*, *gmárt* ‘umrijeti’, *gmèt* ‘umiti’). U tršćanskome se govoru može čuti i *fbèt* (sa zvučnim alofonom *f*) ili *vmárt*. Inicijalno *v* često otpada, što potvrđuju primjeri *sáke* ‘svaki’, *se* ‘svi’, *uási* ‘vlasi’, *zèt* ‘uzeti’.

¹³ Takva ostvarenja praslavenskih *ńj* i *lj* potvrđena su i u drugim goranskim govorima (v. Lisac 2006.)

Fonem *v* izgubio se i u suglasničkim skupovima *svl-*, *svr-* i *tvr-*: *slèikua*, *srāp*, *četèrtek*, *tèrt*. Afrikata *č* se pred dentalom *t* zamijenila frikativom *š* (*štèrte*, *štìre*).

Praslavensko je *jb* ostvareno kao *je* (*jèmi*, *jèzba*).

U praslavenskoj skupini *ər* u tršćanskome je govoru došlo do *a* > *ę* ili *a* (*sęrci*, *smärt*).

Polazno *r'* raspalo se na *r + j* (*būrja*, *mūrję*). Takav rezultat (*r+j*) potvrđen je i u deklinabilnim oblicima imenica koje završavaju na *r* (N. jd. *dīnar*, G. jd. *dīnarja*, N. jd. *dūhtar*, G. jd. *dūhtarja*, I. jd. *z dūhtarjen*, N. mn. *dūhtarje*).

U gramatičkim je nastavcima i u nepromjenjivim riječima došlo do promjene završnoga *m > n* (*glīdan*, *maręn*, *pastāven*, *sīden* 'sedam', *tān* 'tamo'), a ova je promjena zabilježena i unutar riječi ispred konsonanta (*pāntet* 'pamtiti', *sīdendęsit*). Leksički morfemi u promjenjivim riječima čuvaju finalno *m* (*dūm*, *kūm*).

Čuva se stari suglasnički skup *čr* [*čr*] (*črèišna*, *črèvu*).

U stare slavenske skupine *bj*, *mj* kao i u sekundarne skupine *bj-*, *-mj*, *-pj* (za *vj* nema potvrde) umeće se epentetsko *l*, a *j* otpada. Na cijelom čabarskom području, dakle i u promatranom idiomu, zabilježeni su primjeri poput *grāble*, *zièmla*, *šūpla*. Ipak, primjeri *grūbję* ili u skupini *vj zdrāvję*, *děvje* 'divlji' pokazuju razvoj bez epentetskog *l* u suglasničkoj skupini.

Došlo je do pojednostavljivanja skupa *hv* u *f* (*fāla*, *fālet*).

Velarni spirant *h*, neovisno o nestabilnosti kojom je obilježen u hrvatskim govorima, na području Gorskoga kotara se uglavnom čuva. Iako se u većini kajkavskih govora najslabije čuva u inicijalnom položaju, primjeri poput *hārbet*, *hiša*, *hrāna* iz tršćanskog govora, potvrđuju njegovo čuvanje u toj poziciji. U medijalnome se položaju ovaj glas dosljedno čuva u svim gorskokotarskim govorima (*bōuha*, *mūha*), a takva je realizacija i kada se *h* nađe u finalnoj poziciji (*v rībrah*). Oblici glagola *tū*, *tuā* 'htjeti' potvrde su gubljenja inicijalnoga *h* kada se ono nađe ispred konsonanta.

Skup *kt* dao je *ht* (*uāhtič* 'lakat').

Fonem *f*, osim kao rezultat skupa *hv* ili zamjene *v*, javlja se još samo u posuđenicama i onomatopejama (*fānt*, *fārflat* 'brbljati', *fīrenga*).

Primarna skupina *tj* dala je *č* (*č*) (*máčeha*), a skupina *dj > j* (*měja*, *muája*). Sekundarna skupina *taj* ostaje nepromijenjena (*s kástjo*, *listjē*)¹⁴. Potvrda je tome i naziv mjesta Tršće (od **trvstb*) koji stanovnici nazivaju *T'erstjē*.

B. Finka (1974: 40) u susjednom Čabru bilježi primjere *rožak*, *tuže*, *ajnžel* čime potvrđuje postojanje glasa [ž]. U skupljenome korpusu iz Tršća, zabilježen je samo jedan primjer postojanja ž¹⁵ u riječi *pòži*¹⁶ te ga objašnjavam isključivo utjecajem standarda, ali ne i dijelom očekivanoga konsonantskog inventara.

U suglasničkim skupovima *pt* i *pš* dolazi do ispadanja inicijalnog *p* (*šenica*, *těč*).

Fonem *k* ispred bezvučnih konsonanata prelazi u bezvučni velar *h* (*dūhtar*, *měhka*). U Tršću se provodi i daljnja promjena *h* u *š* (*nitko > nihče > neščē*). U riječi *kči* fonem *k* se, za razliku od drugih gorskokotarskih govora, ne mijenja.

U primjerima *bež nēga*, *ž nin* 's njim', *ž nò* 's njom' potvrđena je asimilacija po mjestu tvorbe. Vjerojatno je šumnik *z* prešao u *ž* ispred *n*, a potom je *n* naknadnom depalatalizacijom u određenim primjerima prešlo u *n*. Dosljedno se provodi jednačenje po mjestu tvorbe te kada se *s* nađe ispred palatalnog bezvučnog šumnika *č* prelazi u *š* (*š čavēiken*, *š čin*). Asimilacijom prema *š* ili *ž* došlo je do promjene *s > š* u primjerima *ušēšit* 'posušiti' i *špūžva* 'spužva'.

6.4. Podrijetlo

Osim što su kontinuantne odgovarajućih suglasnika u starozapadnojužnoslavensko-me sustavu, konsonanti u govoru Tršća nastali su i sljedećim razvojem:

<i>v</i>	< \emptyset kao proteza ispred kontinuanata <i>u</i> : <i>věhu</i> , <i>věžgat</i> , <i>vūsta</i> < <i>vǔ</i> : <i>věš</i> 'uš', <i>vlēič</i> 'vući'
<i>j</i> (<i>i</i>)	< u slijedu <i>rj</i> (od <i>r</i>): im. <i>būrja</i> , <i>mūrje</i> ; u deklinaciji imenica koje završavaju na <i>-ar</i> (<i>dūhtarja</i> , <i>gaspadārja</i> , <i>ribārja</i>) < u skupovima <i>taj</i> (<i>*tbj</i>), <i>daj</i> (<i>*dbj</i>): <i>gròjzđjē</i> , <i>listjē</i> < <i>d'</i> : <i>brēja</i> , <i>žēja</i> < <i>n</i> nakon fonologizacije palatalnog elementa s anticipacijom <i>j</i> :

¹⁴ Jedini kajkavski govor Gorskoga kotara gdje *taj > č* je starovaroški ravnogorski govor (prema Barac-Grum 1993: 164).

¹⁵ Iako ga B. Finka navodi kao ž, na terenu je potvrđena isključivo varijanta ž.

¹⁶ Navedeni je leksem dio frazema *Brigo mōja pòži na drùgoga*. Kako je riječ o frazemu u potpunosti preuzetom iz standarda, možemo zaključiti kako je i postojanje glasa ž rezultat utjecaja standarda.

	<i>kuáj̄n, séj̄nat</i>
	< <i>i</i> u konstrukcijama od glagola <i>iti</i> : <i>náj̄t</i> ‘naći’, <i>péj̄t</i> ‘ići’, <i>préj̄t</i> ‘proći’
	< protetski glas na početku riječi: <i>jéj̄zba</i> ‘tavan’, <i>júj̄zna</i> ‘ručak’
<i>l</i>	< <i>l̥</i> kao rezultat depalatalizacije: <i>klúč̣, lèdi, žùl</i>
<i>r</i>	< <i>ž</i> u intervokalnom položaju u prezentu glagola <i>moći</i> : <i>màrēn, mārēš, mārmo</i>
<i>n</i>	< <i>n̥</i> kao rezultat depalatalizacije: <i>kníga, uágen</i>
	< <i>m</i> na kraju riječi u gramatičkim morfemima te kao leksički morfem u nepromjenjivim vrstama riječi: gl. <i>gḷídan, ṃislen</i> , I. jd. m. r. z <i>bṛáten, z ṇuščen</i> , D. mn. ž. r. <i>k ṣjēstran, ṣēn</i> ‘ovamo’
<i>f</i>	< <i>v</i> ispred bezvučnih suglasnika i na kraju riječi: <i>čéṛf, káṛf, uạ́fca, zdrạ́f</i>
	< <i>v-</i> (<* <i>v̥b</i>): <i>f c̣írkvo, f ḥišo, fṣéh, fṭápit</i>
	< u primjeru <i>ft</i> < * <i>g̣bt</i> : <i>núft</i>
<i>č</i>	< <i>č̣</i> : <i>čạ́kat, čeṭeṛtek, gáṛča, mạ́čka, nẹ̄č</i> ‘ništa’
	< <i>t'</i> : im. <i>nụ́č</i> , pr. <i>pịẹ̌čen</i> ‘pečen’, <i>pụạ́čat, svẹ̄iča, vrụ̄ča</i>
<i>š</i>	< <i>čb</i> u broju <i>ṣ̌tīre</i> ‘četiri’, <i>šṭerte</i> ‘četvrti’
	< <i>s</i> u riječi preuzetoj iz standarda <i>špụ̄žva</i>
<i>g</i>	< <i>v</i> u poziciji ispred <i>m</i> ili <i>b</i> : <i>gḅét</i> ‘ubiti’, <i>gṃárt</i> ‘umrijeti’
	< <i>d'</i> u primjeru <i>ẓ̌ěj̄ga</i> u kojem dolazi do anticipacije <i>j</i>
<i>u</i>	< <i>l</i> ispred <i>a</i> i <i>o</i> : <i>dụān, gụạ́det, ṃēṭua, pụạ́čat, sụạ́ma, zụạ́tu, vẹ̄šuo, ẓ̌eụọ̀dec</i>
	< <i>l</i> u finalnoj poziciji: <i>pagḷị́dou, p̣ẹ́piu</i> ‘pepeo’, <i>pṛẹ̄č̣iṭou, sp̣ạ́u, sp̣ạ́ua, sṭou</i> ‘stol’, <i>reẓṿíẓou</i>

7. Prozodija

7.1. Inventar

Relevantno je mjesto akcenta i kvantiteta. Ukinuta je intonacijska opreka. Inventar prozodema sastoji se od dva akcenta ('V̄, 'V).

Kratki akcenti mogu biti naglašeni i nenaglašeni, dugi mogu biti samo naglašeni (nema nenaglašenih duljina).

7.2. Realizacija

Svaki se naglašeni slog može ostvariti i silazno i uzlazno. Dominantna je silazna intonacija, uzlazna može biti posljedica rečenične intonacije (emocionalna angažiranost, nabranje).

Na vokalima *a* ili *ę*, kao popratnim vokalima uz polazno *r*, nema opreke po kvantiteti. Ti se vokali uz *r* uvijek ostvaruju kratko.

7.3. Distribucija

Mjesto naglaska odgovara primarno naglašenim slogovima (*davica*, *niva*) s nekim razlikama:

- akcent se pomaknuo s polazno naglašene ultime;
- u promatranome korpusu zabilježena su samo dva primjera naglašene ultime (*hedič*, *gaspadār*). Kako se navedene potvrde mogu ostvariti i s naglaskom na nezadnjem slogu (*hèdič*, *gaspàdar*), može se pretpostaviti da je ultima naglašena tek iznimno (analogijom prema drugim padežima, kao i u primjerima u G. mn. ž. i sr. r. *grebiš* 'gaće', *žebil* 'pčela'¹⁷) te u posuđenicama tipa *koncèrt*, *studènt*¹⁸ (takve su potvrde zabilježene i u Delnicama – J. Lisac),
- kratki se naglasak s ultime pomaknuo ispred na polazno kratki slog (*jèzba*, *kuàza*, *sièstra*, *vèsak*, *zàvrejt*, *žjèna*) ili na polazno dugi (*māček*, *svèiča*).

Sa srednjeg se sloga naglasak ne pomiče na prethodni kratki slog *lesica*, *matika*, *malile*. Ako se akcent pomiče na prethodno polazno dugi slog, postaje dugi (*zvìzale*, *plìsale*).

¹⁷ „Među zajedničke osobine govora ispitivanih mesta Skrad, Fužine i Gerovo, kao i govora Čabra s kojim sam se upoznao u toku višednevnog boravka u prolazu, spadaju: duženje refleksa starog akuta van ultime (tip *kra:va*), odgovarajuće duženje metatonijskog kratkog (*ko:ža*), prenošenje starih silaznih akcenata na potonji slog u vidu $\hat{\text{~}}$ (*sino:ve*) (...), likvidacija intonacije i silazni izgovor kako dugog, tako i kratkog akcenta (...)" (Ivić 1961: 192).

¹⁸ O govoru Babnog Polja (mjesto na slovenskoj granici, susjedno Prezidu) A. Lipovec i F. Benedikt pišu: „Akcent praviloma ne nastopa na zadnjem zlogu besed, izjema so primeri v sklonski paradigmi, kjer se akcent na zadnjem zlogu še čvrsto drži (G. pl. *matik*, *uapāt*)“ (OLA: 120).

7.4. Podrijetlo

—	< ˘ u primarno naglašenom jedinom slogu (osim kod vokala <i>i</i> , <i>u</i> i <i>o</i>): <i>blèit</i> ‘blijed’, <i>duān</i> , <i>guās</i> , <i>māst</i> , <i>vrāk</i> , <i>vrāt</i> , <i>zūp</i>
	< na mjestu metatonijskog dugog silaznog akcenta u nezadnjem slogu: <i>s krāvo</i> , <i>uotāva</i> , <i>z māno</i>
	< na mjestu psl. primarnog akuta (stari akut) u nezadnjem slogu (osim kod skraćenih vokala): <i>buātu</i> , <i>jābuka</i> , <i>jāgada</i> , <i>kāča</i> ‘zmija’
	< metatonijski dugi uzlazni akcent (novi akut): <i>brānen</i> , <i>klītva</i> , <i>strāža</i>
	< povučeni naglasak (uz iznimke vezane uz skraćivanje vokala): <i>buāsa</i> , <i>guāra</i> ‘gora’, <i>kuāsa</i> ‘alat’
'	< primarni kratki silazni akcent u jedinom slogu (u ZJslav. produžen u npr. <i>bōg</i> , <i>gnōj</i>): <i>būk</i> , <i>gnij</i>
	< na mjestu psl. primarnog akuta na vokalima <i>i</i> , <i>u</i> : <i>kabiya</i> ‘kobila’, <i>riba</i> , <i>šiba</i> – rezultat skraćivanja vokala
	< dugi silazni u jedinom slogu na vokalima <i>i</i> , <i>u</i> , <i>o</i> : <i>glūh</i> , <i>mūst</i> , <i>sin</i>
	< primarni dugi silazni akcent (progresivni pomak akcenta na ultimu, pa potom ponovo regresivno vraćanje): <i>mēsu</i> , <i>suātku</i> , <i>sūhu</i> , <i>zuātu</i>
	< primarni kratki silazni akcent (progresivni pomak akcenta na ultimu, pa potom ponovo regresivno vraćanje): <i>dēsit</i> , <i>kākuš</i> , <i>kārin</i> ‘korijen’, <i>nēbu</i> , <i>pāmuč</i>
	< metatonijski dugi uzlazni (novi akut) u primarno naglašenom nezadnjem slogu kod polaznih vokala <i>i</i> , <i>u</i> : <i>pišēš</i> , <i>šuša</i>

Za ovaj je govor karakteristično pomicanje silaznog praslavenskog naglasaka na sljedeći slog te nakon toga ponovo vraćanje. O tome svjedoči različita kvaliteta nenaglašenog sloga, te kvantiteta ili kvaliteta polaznog sloga (polazno dugi > kratki). To je u analizi zamijetila i V. Barac-Grum (1993: 136) koja za primjere *uāku* i *kākuš* navodi: „Oni zapravo govore u prilog pretpostavci da je u vrijeme prelaženja *o* > *a* akcent u njima bio na prvom slogu (...), s naknadnim vraćanjem na prethodni slog“. T. Pronk (2011: 102) također navodi kako kratki vokal u korijenu riječi *sēnu* (usp. Pronk *synu*) pokazuje da je jednom bio u predakcenatskom stanju. Osim toga, dokaz o pomicanju akcenta je i završetak *o* u N. jd. (*mēsu*, *črēvu*) koji je posljednje regresivnog pomaka sa završnog sloga *ō* zatvoren u *-u* (v. i Pronk 2011: 103).

U nezadnjim su slogovima neki vokali podložni naknadnom duljenju. Prvo je duljenje kratkih uzlaznih vokala (stari psl. akut) pri čemu produženi vokal ima isti refleks kao polazno dugi vokal (*glīdat*, *krāva*, *kūža*, *sriča*, *žīnska*).

Za nezadnje je slogove važan i tzv. sekundarni regresivan pomak (sekundarna retrakcija), a o tome svjedoči različita kvaliteta/kvantiteta vokala u odnosu na polazne vokale. Rezultat sekundarne retrakcije u većini se primjera poklapa s rezultatom refleksa kratkog vokala u jedinom slogu, npr. *kādīt* prema *mājāt*; *pēstet* prema *pūstū*; *zūātu* prema *buātu*. Sasvim osobit razvoj u sekundarno naglašanim slogovima pokazuju vokali *e* i *o* koji se diftongiziraju, odnosno produžuju (*siēstra*, *žiēna*, *kuāza*).

Duljenja u vokalizmu izazvala su prefonologizaciju, ali je zamjetno kako očekivana kvantiteta koja je vidljiva u vokalizmu (proizlazi iz dijakronije), u nekim primjerima ne odgovara suvremenom akcenatskom stanju. Tako se na mjestu vokala koji su refleksi polazno dugog ili produženog polaznog vokala, može nalaziti kratak, a ne dugi vokal, npr. pr. r. *zgūbu*, *živu*. Iz građe je utvrđeno kako takav razvoj pokazuju polazno dugi ili produženi vokali *i* i *o*. To je rezultat skraćivanja navedenih polaznih vokala ($\overset{1}{i} > i$; $\overset{1}{u} > u$) u svim pozicijama.

8. Zaključni pregled

Povećan broj vokalskih jedinica rezultat je razdvajanja većine vokala ishodišnog sustava prema kvantiteti te su kratki vokali dali različite reflekske od dugih.

Poluglas je u dugim naglašanim slogovima dao *a*: *dān*, *māh*, *pājn* ‘panj’, *tāst*. U kratkim naglašanim slogovima refleks poluglasa redovito je *e*: *pēs*, *vēs* ‘sav’. Sekundarno naglašeni nezadnji slogovi imaju refleks kratkog vokala (*dēska* ‘daska’, *jēzba* ‘tavan’), a isti je refleks i kod primarno naglašanih nezadnjih slogova (*kēsen*, *tēnak*).

Jat je u ovim govorima u osnovi sačuvao posebnu fonološku vrijednost (v. Lončarić, Zečević 1999: 188) te se diftong *ei* nalazi jedino na mjestu \check{e} .¹⁹ Refleks polazno dugog jata u jedinom slogu u riječi je *ei* (*cvēit*, *lēip*, *svēit*), a refleks polazno kratkog je *e* (*dēt* ‘staviti’). Refleks jata u primarno naglašanim nezadnjim slogovima odgovara refleksu polazno dugog jata u jedinom slogu (*mēistu*, *strēiha*, *kalēinu*). U sekundarno naglašanim nezadnjim slogovima kontinuant jata je *e* (*dēca*, *mēhur*). U primjeru *sēnu* **sēno* može se pratiti metataksa prema kraju riječi i tercijarni pomak akcenta. Upravo zbog tercijarnog pomaka akcenta, na mjestu primarno dugog jata, u ovom se primjeru nalazi kratki refleks. Ako se iza jata nala-

¹⁹ „Diftonški odraz *jata* sačuvan je u onim goranskim govorima gdje je postao parnjak odraza * \check{f} “ (Pronk 2010: 123).

zi *r*, refleks je dugo *i*: *mīra* ‘mjera’, *vīra*.²⁰ U nenaglašenoj poziciji *ě* je dao *e*: *dūle* ‘dolje’, *lepuāta* ‘ljepota’, D. jd. *ke nāde*, L. jd. *f Bētleheme*. Refleks *ě* > *e* ostvaruje se i u svim glagolima I. razreda 3. vrste (*videt*, *viset*, *živet*). Refleks *ě* > *ei* u nenaglašenoj poziciji zabilježen je u dva primjera: *mēdveit*, *čūāveik*. Navedeni primjeri mogu se objasniti analogijom prema kosim padežima (G. *mēdvēida*, D. *mēdvēide*) ili kao ostaci starijeg stanja prije regresivnog pomaka akcenta. Treba naglasiti kako se na terenu može čuti i oblik *čūāvek*, *mēdved* (v. Malnar 2008).

U dugom jedinomu slogu prednji nazal je dao *i* (*klīt*, *pīt*, *prīst* ‘presti’, *rīp*, *svīt*), a u kratkome *ę* (*grēn* ‘idem’, *zēt* ‘zet’). U nezadnjim slogovima u primarno naglašenom slogu dolazi duga kontinuant (br. *desīte*, *devīte*, im. *gavidna*, *sričā*, inf. *strišt*), a u sekundarno naglašenom kratka (*gręda*, *jęzek*, *pęta*) ili duga (u dugim slogovima) (*klīčat*, *vīzat*). Različiti refleksi praslavenskog nazala može biti uzrokovan akcenatskim razlozima, to jest relativno kasnim prelaskom kratkog akcenta za slog naprijed. Time se mogu objasniti različiti refleksi prednjeg nazala u primjerima *glīdat*, *sričā* prema *męhka*, *pęta*. Primjer *męsu* **męso* potvrđuje da je, kao kod jata, refleks primarno naglašenoga prednjeg nazala koji je bio pod dugim silaznim naglaskom zbog tercijarnog mjesta akcenta dao kratki refleks. U nenaglašenim slogovima prednji je nazal dao *ę* (pz. *krādejo*, zamj. *mę*, im. G. jd. *dūšę*, *pāmęt*).

Poput prednjeg nazala *ę*, u istraživanom sustavu dugo je *e* u jedinomu slogu dalo *i* (*līt* ‘led’, *mīt* ‘med’, *šīst* ‘šest’), a kratko > *ę* (*sę* ‘sve’). Primarno kratko naglašeno *e* u nezadnjim je slogovima zahvatilo duženje (*sīden* ‘sedam’, pr. r. *pīku* ‘pekao’). Refleks sekundarno naglašenog polaznog *e* je diftong *ie* (*djēbou*, *sjēstra*, ali G. jd. *sęstri*,²¹ *zięmļa*, ali *zęmli*). Iznimke su primjeri *mętua* i *mędveit*. I ove se iznimke mogu objasniti kasnijim prelaskom kratkog akcenta za slog naprijed. Rezultat tercijarnog pomaka akcenta vidljiv je u primjeru *nębu*. U nenaglašenoj poziciji došlo je do zamjene *e* > *ę* (Ak. jd. m. r. *sūnceę*, *mūrję*).

Polazno dugo *i* u tršćanskome je govoru skraćeno. Iznimka su primjeri s *i* ispred *r* (*mīr*, *sekīra* ‘sjekira’). Kratko naglašeno *i* u jednosložnim je riječima dalo *e* (*bék*, *męš*, ali *mīša*, *nęc*, *nīčega*). Usporede li se oblici imenice *męš* (N. *męš* < *mīš* < **mýšь* prema G. *mīša* < *mīša*²² < **mýša*), vidljivo je da svako kratko *i* prelazi u *e*,

²⁰ O refleksu jata ispred *r* u Turnima J. Lisac piše: „Potvrde kao *me:ra*, *ve:ra*, *zame:ryt* ‘zamjeriti’ primjeri su otvorenijeg refleksa *jata* ispred *r*; u toj poziciji refleks *jata* izjednačen je s uobičajenim kontinuantom *e* i *ę*, a isti refleks kao *jat* ispred *r* ima i *i*: *me:r*, *se:r*” (2006: 35). U čabarskim je govorima razvoj jata ispred *r* također izjednačen s kontinuantom polaznih dugih *e* i *ę* (*ī*).

²¹ U nominativu nakon pomicanja naglaska slog se dulji dok se u genitivu naglasak pomiče kasnije te se zbog toga razlikuju refleksi (N. *sjęstra*, G. *sęstri*).

²² U neposljednem slogu akut se dulji.

dok se svako dugo *i*, zbog nepostojanja opreke prema kratkome, krati. Takvi su procesi prisutni i u slovenskim idiomima, ali i u svim dijalektima u kontaktu koji pokazuju težnju za slabljenjem pojedinih vokala. Kontinuanta primarno naglašenog vokala *i* u nezadnjem slogu odgovara skraćenom polazno dugom vokalu u jedinom slogu (*riba*), dok refleks sekundarno naglašenog ili nenaglašenog *i* odgovara refleksu kratke ultime (*šérak, vésak, máte*).

Prema praslavenskom stražnjem nazalu *o*, u tršćanskome govoru u dugim naglašenim slogovima danas imamo *u* (*krúk, mûš, zûp*). Kako u građi nema potvrde za refleks kratkog *o* u jedinom slogu, pretpostavka je da je on dao *o* ($> o$), a upravo su oblici s $a < o$ pod kratkim naglaskom (*râka *rǫkà, zâbek *zǫbĕkъ*) pokazatelji primarnog refleksa stražnjeg nazala u *o* koje potom u kratkim naglašenim ili prednaglasnim slogovima prelazi u a^{23} (akanje), a u dugim, zbog duljenja,²⁴ u *u*. Dugi refleks javlja se i u nezadnjim slogovima, primarno ili sekundarno naglašenim (*gûba*, inf. *pûkat, pûpek*). U zanaglasnim slogovima *o* daje *o* (nastavci za I. jd. im. i zamj. ž. r. s *děsko, krâvo, zvězdo*; sufiks glagola 3. l. mn. *jegrâjo, razûmjjo*).

Vokal *o* potvrđen je u riječima preuzetim iz standarda (*dòsadan*), tuđicama (*šòfer*) ili u 1. l. mn. pz. (*glđdamo, mîslemo*). Može biti i rezultat kontrakcije (*ko < kao*). Svako dugo *o* dalo je kratko *u* (*dûm, kûst, mûst*), a svako kratko *o > a* (*kâjn*). Iako se u oblicima $u < o$ očekuje dužina, navedene potvrde pokazuju sklonost ova govora kraćenjima i težnju prelaska iz dvoakcenatskog u jednoakcenatski sustav. Promjena $o > u$ dogodila se i u nenaglašenim zanaglasnim slogovima (*želèizu, gnèizdu*), uz nazal (*ûna*), u primarno naglašenim nezadnjim slogovima (*kûža*), dok je u sekundarno naglašenim dala diftong *ua* (*guàra, kuàza, suàva*) ili *u* (*mûker, dûber*²⁵). Promjena $o > a$ potvrđena je u zatvorenim zanaglasnim slogovima (*stârast*), pod kratkim akcentom (*mâtat, nâga, svâja*) te u prednaglasnoj poziciji (*staliček*). Nakon pomicanja naglaska, polazno je *o* prešlo u *u* (*mĕhku < mĕkъkô < *mĕkъko, kâkuš < kokôšъ < *kôkošъ, uâku < okô < *ôko, čřevu < čřevô < *čřervo*).

Refleks slogotvornog *l* nije se izjednačio s refleksom ishodišnoga *o* (osim u rijetkim primjerima poput *stûp, sûnce*), već je njegov razvoj sasvim specifičan i u svim je položajima dao *ou* (im. *dòug* ‘dug’, *kòuk, pòuh, vòuk*, 3. l. jd. pz. *kòuņe*, im. *sòuza*). Dok J. Lisac (2006: 51) navodi kako je u delničkom govoru (isti refleks samoglasnog *l* kao i u promatranom govoru) refleks *ou* zabilježen samo u dugim

²³ „...ostvaraji do kojih je došlo nakon pokraćivanja sloga, ali već u periodu kada je *o* prešlo u *o*” (Barac-Grum 1993: 110).

²⁴ Duljenje često uzrokuje zatvaranje vokala ($a > o, o > u$).

²⁵ Kratko neoakutirano *o* dulji se nakon razvitka sekundarnog poluglasa u drugom slogu.

slogovima, a *u* u kratkima, u tršćanskom je govoru refleks *ʎ* uvijek *ou* bez obzira na dužinu. Njegov je kratki refleks potvrđen samo u nenaglašenom slogu *jābuka* *ǎblъko.

Polazno dugo *u* u ovome je govoru dao kratko *u* (*glùh, sùh, jùtro*). Osim toga, primarno naglašeno kratko *u* dalo je *e* (*krèh, skèp*), a takva je promjena potvrđena i u nenaglašenome slogu, prednaglasnom i znanaglasnom (pr. r. *pestiua* ‘pustila’, *Jèzes*, D. jd. im. m. i sr. r. *brāte, pūjle*) te u sekundarno naglašenom nezadnjem slogu (*pèstet* ‘pustiti’).

Promjena *a* u *o* redovita je u glagolskom pridjevu muškog roda (*pòu, glīdou, šīvou*). Prefiks *raz-* *orz(ъ) > stsl. *raz-* redovito se ostvaruje kao *rez-* (*rèzbit, rezjādet* ‘razljutiti’, *restīgnēt* ‘razvući’).

Praslavensko samoglasno *r* (*ъr, ъr, rь, rь*) u Tršću se, kada se nađe iza afrikata *c* i *č*, frikativa *s, z, š* ili *ž* te okluziva *t* i *d*, ostvaruje kao *ɛ + r* (*tèrt, čèren, sèrci*) ili *a + r* (*kàrf, pàrst, smàrt, škàrt*) kada se nalazi iza ostalih konsonanata. Potvrde s *ɛ + r < ъr* pokazuju da se razvoj *šva* uz *r* nije izjednačio s uobičajenim razvojem poluglasa na ovome području, to jest da se u navedenim primjerima ne radi o vokalizaciji poluglasa uz *r*, već o promjeni suglasničke skupine *ъr* koja pokazuje sasvim osobit razvoj.

U tršćanskom je govoru došlo do neutralizacije opreke između *č* i *ć* (izjednačeni u *č*), a nema ni potvrdi za *ž* i *ž* (osim jedne potvrđene iznimke). Na njihovu se mjestu čuva stari skup *dj* ili *j*. U zapadnih gorskokotarskih kajkavaca *ʎ* i *ń* mogu izgubiti svoj palatalni element, a može doći i do anticipacije palatalnoga elementa. Naime, *ʎ* i *ń* se ne ostvaruju kao palatalni lateral i palatalni nazal (izgovor koji odgovara standardu) i takva realizacija moguća je samo kod novih riječi koje ulaze u sustav i koriste ih uglavnom mlađe generacije (*lepòtica, lùbaf*). Konsonantski sustav ovoga govora karakterizira i promjena *l > ʎ*. Osim toga, u ovome se govoru praslavensko *rj* (*r'*) ostvaruje kao *r + j*, a dolazi i do promjene *m > n*.

Tršćanski govor, kao i većina goranskih govora, pripada prozodijskom sustavu B (prema M. Lončariću), dakle sustavu s dva obilježja, mjestom naglaska i kvantitetom. U promatranom je govoru izgubljena opreka po intonaciji te je vokal na kojem se nalazi silina obilježen samo dužinom ili kraćinom. Osnovna je karakteristika gubljenje kvalitativnih akcenatskih razlika, te sve očitija tendencija gubljenja kvantitativnih opreka. Ipak, treba istaknuti da se kvantitativne opozicije još uvijek dobro opažaju što pokazuju i sljedeći primjeri:

<i>Vokal</i>	<i>Dugi</i>	<i>Kratki</i>
<i>a</i>	<i>brāt</i> 'brati'	<i>brāt</i> 'brat'
	<i>dān</i> 'dan'	<i>dān</i> 'dam, pz. dati'
	<i>kāsa</i> 'blagajna'	<i>kāsa</i> 'kosa za košnju'
	<i>kāt</i> 'kat'	<i>kāt</i> 'kotao, posuda'
	<i>pāst</i> 'pasti (stoku)'	<i>pāst</i> 'pasti'
	<i>rāt</i> 'rat'	<i>rāt</i> 'voljeti'
	<i>stāt</i> 'stajati'	<i>stāt</i> 'stati, ustati'
<i>u</i>	<i>hūja</i> 'stablo'	<i>hūja</i> 'bijes'
	<i>jūk</i> 'plač'	<i>jūk</i> 'jug'
	<i>kūs</i> 'komad'	<i>kūs</i> 'ptica kos'
	<i>mūčnu</i> 'kišno (vrije- me)'	<i>mūčnu</i> 'mučno, loše'
	<i>pūt</i> 'cesta'	<i>pūt</i> 'plot, ograda'
<i>i</i>	<i>klicat</i> 'klecati'	<i>klicat</i> 'napovijedati za vjenčanje'
	<i>pītek</i> 'petak'	<i>pītek</i> 'pitak'
	<i>līžen</i> 'liježem'	<i>līžen</i> 'ližem'
<i>e</i>	<i>tēč</i> 'teći'	<i>tēč</i> 'trčati'
	<i>vēč</i> 'više'	<i>vēč</i> 'već'
	<i>zēt</i> 'uzet'	<i>zēt</i> 'zet'

U razvoju akcentuacije treba razgraničiti razvoj u jedinom slogu od onoga u nezadnjem slogu. Polazno dugi vokali *i*, *u* i *o* dali su kratke reflekse što može biti pokazatelj tendencije ukidanja opreke po kvantiteti. Polazno kratki vokali u jedinom slogu nisu se duljili.

Za akcentuaciju ovih govora (i za razvoj vokalizma) važno je duljenje kratkih nezadnjih slogova. Tako je kvantiteta u primarno naglašenom nezadnjem slogu odraz polazne kvantitete u dugom jedinom slogu.

Nezadnji slogovi pokazuju različit razvoj koji je rezultat regresivnog pomaka akcenta s ultime. Došlo je do pomicanja starih kratkih i dugih silaznih akcenata, te ponovo do vraćanja na ishodišno mjesto akcenta. Pri tome dolazi i do različite kvalitete vokala (*měsu*, *sěnu*). Tako su se u rezultatu izjednačili primarni kratki i primarni dugi silazni akcent. S druge strane, u nezadnjim su se slogovima u rezultatu izjednačili i metatonijski dugi uzlazni i metatonijski kratki uzlazni naglasak koji je produžen.

9. Ogled govora²⁶

Jemèiua sen štìre kràvę, ànga vuàla. Tàn so blę daviceę dvèi, stàreę žęni, pręsę sen mougua fùtrat, kràvę pàst. Tàk mę je zìbųo na nàgi. Pa je jemèiua àna kràva zgànc, pa sen ták kír je mąu sùnceę pasvèitųo, pr kàke lèiske, pa sen pręca zadrèjmaųa. Al ke nèisen šlišaųa zguànca, vęč sen sę zbediųa je đirjaųa kej so mąje kràvę da ne be šlę f kàko škųdo. (...) Ke je bių Vèzem, pòlę smo nięsle žìgen na Žàlasne vàrh. Nardile smo, je krùha je mąma spiękųa, je bųdla je nardiųa, je jęjca, je šúnke, je lùka, je hrièna, je pamarànčę, je hòstiję. Je pòlę so lèdi riękle kìra bu te pàrva pàrşųa dąmu, tęsta sę bu te pàrva uoženìųa. A jęst sen žìgen nięsųa ke sen bųd sàma zguàra, nèi bųo vęč drųgeę púnčę nebęneę, pa sen şųà ànkřęt dęnes, ànkřęt jùtre. Šìden kilomętru sen şųà, je pačìnuųa sen an mąu ke sen žìgen nięsųa, je an mąu sen se uoduàmaųa krùha da dume dok sen pàrşųa dąmu, je ànu jęjčę sen pajèiųa. I ták so prèišlę lèita dok sę nèisen uoženìųa.

Kazivačica: Marija Malnar (1933–2011).

Snimila: Marija Malnar (snimljeno 2010. godine).

Literatura

- Barac-Grum, Vida (1993). *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka
- Barac-Grum, Vida, Božidar Finka (1981). Govori i nazivlje. *Gorski kotar*. Delnice: Fond knjige „Gorski kotar“, 418–431.
- Celinić, Anita (2005). Fonologija gornjosutlanskoga dijalekta. Doktorski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Finka, Božidar (1974). Gorskokotarska kajkavština u našem dijalekatskom mozaiku. *Kajkavski zbornik*. Dani kajkavske riječi, Zlatar, 29–43.
- Finka, Božidar (1977). Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 20.1: 145–172.
- Ivić, Pavle (1961). Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 4: 191–212.
- Lipovec, Albinca, Francka Benedikt (1981). Babno Polje. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslavenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo: Akademija nauke i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 119–123.
- Lisac, Josip (1988). Iz goranskog vokalizma. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 30.2: 137–175.

²⁶ U transkripciji primjera korišten je font ZRCola (Institut za lovenski jezik Frana Ramovša).

- Lisac, Josip (1995). Strohalovi ogleđi o genezi kajkavštine s osobitim obzirom na područje Gorskoga kotara. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 9: 45–52.
- Lisac, Josip (1997). Goransko dijalektno stanje u prošlosti i sadašnjosti. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 10: 155–161.
- Lisac, Josip (2006). *Tragom zavičaja*. Split: Književni krug.
- Logar, Tine (1996). *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Lončarić, Mijo (1982) Prilog podjeli kajkavskoga narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 237–246.
- Lončarić, Mijo (1993). Kajkavska prozodija. *Rasprave ZHJ* 19: 137–165.
- Lončarić, Mijo (1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lončarić, Mijo (2003). Odnosi susjednih hrvatskih i slovenskih govora. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*. Stipe Botica, ur. Zagreb: Filozofski fakultet, 199–208.
- Lončarić, Mijo, Vesna Zečević (1999). Jat u kajkavštini. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 25: 171–194.
- Malnar, Slavko (2002). *Pamejnek*. Čabar: Matica hrvatska.
- Malnar, Slavko (2007). *Povijest čabarskog kraja*. Čabar: Matica hrvatska.
- Malnar, Slavko (2008). *Rječnik govora čabarskog kraja*. Čabar: Matica hrvatska.
- Pronk, Tijmen (2010). Rani razvoj goranskih govora. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36.1: 97–133.
- Rigler, Jakob (2001). *Zbrani spisi I, Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Vranić, Silvana, Irena Drpić (2004). O kontaktu hrvatskih čakavskih i slovenskih južnonotranjskih idioma u graničnome području. Irvin Lukežić, ur. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa. Riječki filološki dani 5*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 567–578.
- Zečević, Vesna (1993). *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb: Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta.

Adresa autora:

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
mmalnar@ffzg.hr

THE PHONOLOGY OF THE LOCAL SPEECH OF TRŠČE IN GORSKI KOTAR

This paper presents the phonology of the local speech of Tršče, a settlement situated in the north part of Gorski kotar. Because of its specific characteristics, phonology represents the most interesting speech level. The local speech of Tršče belongs to the western type of Gorski kotar's kajkavian dialect group which, as dialectologist have often observed, departs from the typical kajkavian dialect development (the equation of *ə* and *ě*, *o* and *l* is not confirmed).

Key words: Tršče; Gorski kotar; kajkavian dialect; phonology.